
MALI PRINC NA KAJKAVSKI SE PREOBRNUL!

Antoine de Saint-Exupéry: *Mali Kraljevič* (Kajkavsko spravišće, 2018.)

Lada Žigo Španić, Zagreb

Mali princ, jedno od najprevođenijih i najčitanijih djela svjetske književnosti, iz pera Antoinea de Saint-Exupéryja, dobilo je i svoju kajkavsku „kolijevku“ u kojoj se *kraljevič* lijepo „preobrnul“ (kako prevoditelji nazivaju svoj kajkavski prijevod). Naime, upravo je izišla knjiga *Mali Kraljevič* u izdanju „Kajkavskoga spravišća“ (kao 46. knjiga u biblioteci „Ignac Kristijanović“), zahvaljujući vrsnim prevoditeljima Akošu Antonu Dončecu i Đuri Blažeki, uglednoj urednici Božici Pažur, a jednako tako uglednom čuvaru kajkavijane, nakladniku Ivi Kalinskome.

Kako ističe Božica Pažur,^{*} prve hrvatske prijevode na standardu podarili su hrvatskoj književnosti ugledni prevoditelji – Mia Pervan-Plavec (od 1973. do 2000.), potom Ivan Kušan (1998., pod naslovom „Mali kraljevič“), Gorana Rukavina (2000.), Luko Paljetak (2000.), Marijana Horvatinović (2001.) te Ivan Rotter (koji je ovo djelo preveo na regionalni standardni jezik gradišćanskih Hrvata 1998. *Kajkavsko spravišće* i časopis *Kaj*, ističe Božica Pažur, imaju dugo-trajnu kajkavsku prevodilačku tradiciju (npr. objavljivanje starokajkavskih tekstova, kajkavskih prijevoda i prepjeva starije svjetske književnosti (od Biblije do Shakespearea, Voltairea, Miliona, Defoea, Joycea, Frosta...), prvenstveno zahvaljujući izvrsnim prevoditeljima - Vidu Balogu, Željku Fundi, Božici Jelušić, Denisu Peričiću...

„Zanimljivo je kako suvremeni prevodioci“, objašnjava Božica Pažur, „izri-jekom označuju svoju prevoditeljsku radnju: na kajkavski *pretočil*, na kajkavski *obernul/preobernul*, na kajkavski *prevel*, *prepjeval*, ili, najekspresivnije – prema

^{*} Uvodno slovo B. Pažur s predavljanja *Maloga Kraljeviča* na zajedničkoj Tribini u Društvu hrvatskih književnika, 22. svibnja 2019.; sudionici: Lada Žigo Španić, voditeljica Tribine DHK, glumac Dubravko Sidor i prevoditelji Akoš Anton Dončec i Đuro Blažeka

Vladimiru Geriću (s Tribine *Kajkavskoga spravišča* prije 15-ak godina) – **prest-
voriti** na kajkavski. Dončec i Blažeka Maloga su princa **preobrnu**li na kajkavski. (...) Kajkavske su govorne rečenice, ocijenio je Gerić, ‘kratke, protočnije’, imaju ‘brži hod’ (izgovaraju ih ‘brzomisleći ljudi’- kakvi kajkavci i jesu), a kajkavski u svojoj preciznosti dopušta i jezične slobode; ukratko – kao prijevodni jezik ‘može reći sve.’“ Božica Pažur u svojoj je iscrpnoj analizi istaknula da je kajkavski prijevod dosljedno vjeran originalu, ali ne i doslovan.

Akoš Anton Dončec podcrtava kreativnost prijevoda *Malog princa* na kajkavski, jer je trebalo izabrati riječi u bogatom leksiku kajkavskoga jezika i to u kajkavskome svakidašnjem životu. Npr., kaže Dončec, izraz *des feux de cheminée* (što na štokavskom znači vatra u dimnjaku) preveo je kao *ogenj v šparheto*, jer je šparhet, odnosno štednjak, važna peć u selima, no također je i “simbol kajkavskog puka i njihova života”. Dončec je je tako riječ *kulise* preobrnuo u *ferungu* (zavjesa), riječ *hrana* u *sakidenešnji kruh*, riječ *champignon* (u originalu), odnosno riječ gljiva preobrnuo je u *vrganj*, jer ta gljiva u kajkavskome prijevodu karakteristično zvuči.

Blažeka ističe kako je *Mali kraljevič* preveden na međimursku kajkavštinu, s naglaskom na gornjomeđimursku kajkavštinu (veliki prostor Međimurja ima čak tri poddijelaketa). I Blažeka je skovao dosta riječi, npr. glagol *preminući*, što znači smrtan. U svom stručnom tekstu, punom objašnjenja prevoditeljskih postupaka, Blažeka veoma zanimljivo sumira značenje *Malog princa*, odnosno *Malog Kraljeviča* koji, tvrdi, nije roman za djecu:

“Ja sam ga tek sad počeo razumijevati, s navršenom 50-tom godinom. To je evanđelje 20. stoljeća koje tek trebamo razumjeti, a u filmskoj industriji paralela mu je Kubrickova *Odiseja 2001*. – prema većini kritičara najveći film svih vremena, premijerno prikazan 1968. *Mali princ* je zapravo nastavak tog filma, samo nastao dvadeset i pet godina ranije. (...)”

Dodajmo da je prijevod *Malog princa* na još jedan jezik osobito važan u današnje vrijeme, kada je gotovo sve unificirano, očima poravnato, transparentno, kada mladi u celebrity generaciji žele sličiti jedni drugima (danas “biti različit” od drugih znači “biti neprilagođen”“biti odbačen”, “ispasti iz igre”, “ne biti ‘in’”), a glavne poruke *Malog princa* posve su drugačije: valja biti **drukčiji** od drugih i **bitno** je očima nevidljivo. Tako Mali Kraljevič, pripovijedajući pilotu u Sahrari svoje putovanje po raznim planetima, stalno misli na svoju ružu na svojoj zvijezdi, a kada na Zemlji ugleda vrt prepun ruža, sve mu se čine odbojne, bezvrijedne, jer sve su iste, ni jedna nije posebna kao njegova kitica (ružica). I to je odlična aluzija na današnje vrijeme kada je “istovrsnost” u masi važnija od pojedinca, kada je u površnom carstvu tržišne industrije zavladała imitacija (biti poput drugih!) i ugasila se individualnost, žudnja da se bude prepoznat kao

netko tko odudara od drugih, tko je svoj, a ne “njihov”, tuđi.

Tako nam ovo čudesno djelo, u današnjem dobu kojekakvoga trendovskoga raslinja, sjeda na dušu kao ljekovita trava. Pa, prisjetimo se priče ovoga vazda intrigantnog djela, odnosno združimo se malo s pilotom i Kralevičem na njihovu kajkavskom putovanju ovim vrlim svijetom. Hajdemo s njima malo povedati!

Knjiga započinje govorom glavnoga junaka (pilota) koji sa šest godina crta crteže, a koje odrasli nikako ne razumiju. Tako, kada pokazuje svoju „strašnu“ sliku na kojoj zmija guta slona, od svakog odraslog bića čuje istu rečenicu: *To je škrlak* (šešir). Za odrasle, koji ništa ne razumiju, slika se odbija već na prvi pogled, kao nešto jednostavno, nešto bezveze, nešto primjetljivo, raspoznatljivo, nešto što uopće nije strašno, kako je Kralevič zamislio. *Zakaj bi nas prestrašil te škrlak?* kažu, bacajući samo ovlaš pogled na vidljivo, a da ne gledaju crtež iznutra, a dosadnog dječaka čak ni izvana.

Mali Kralevič preveden je na međimurski kajkavski koji je razumljiv i širem čitateljstvu. Čitatelji koji nisu kajkavci ovu priču „preobrnutu“ na kajkavski mogu, zbog pitomosti kajkavskog jezika, doživjeti još suptilnije, a zbog razigranih kajkavskih riječi još humorističnije. Rečenica „*To je šešir*“ djelovala bi „obično“, a rečenica *To je škrlak* zvuči duhovitije, šešir djeluje upečatljivije, a odrasli još bedastije.

Pilotu se pokvario avion te je on *spadnol doli z eroplanom v Sahari*. Tu susreće Malog Kraleviča koji ga moli da mu nacрта ovcu. *Prosim... Naslikaj mi ovco*, moli ga Kralevič, no ni s jednim crtežom nije zadovoljan. Na jednoj slici ovca mu je *jako betežna*, na drugoj *to neje ovca, nego jarček z rogi*, za teću sliku veli: *Ta je pre-stara. Ja potrebujem ovco koja dugo živi*. Pilot gubi strpljenje te mu nacрта kutiju i reče mu da je unutra ovca.

Gleč, ovo je kišta. Ovca kojoj želeješ je nutri.

Mali Kralevič, koji također smisao traži iznutra, a ne izvana, veoma je zadovoljan crtežom na kojem je pilot pospremio ovcu u ladicu, te veli:

Zato je dobra kišta koju si mi dal jer ji je dobra štalica v noći.

Dijalog (kao i ostali) na kajkavskom dobiva na zaigranosti, dinamičnosti, na strasti, ludizmu (jako važnom za ovo djelo koje je vatromet uzbudljivih paradoksa). To je, dakako, subjektivna procjena, svakako dopuštena, jer je subjektivna spoznaja ionako temelj *Malog Kraleviča*. Sve rečeno kompliment je vrhunskom prijevodu iz glave i pera Akoša Antona Dončeca i Đure Blažeka.

Tako se Kralevič, koji je došao na Zemlju s maloga planeta B-612, sprijateljuje s pilotom koji također misli kako su djeca pametnija od odraslih, koji ne pušta hladnom razumu, nego srcu na volju. Pa tako pilot pripovijeda:

Gda govorimo o novom prijatelju, nigdar ne pitajo za to kaj je važno. Nigdar

ne pitaju: “Kak se sliša njegov glas?” “Koje igre najbolje lubi?” “Ide li iskat *metule*?” Nego pitaju: “Kulko leti je star?” “Kulko braće ima?” “Kulko penez služi njegov japek?” “I poleg toga mislijo da ga bodo poznali. Ak rečemo odraslim: “Videl sem lepo ruzno cigleno hižo, muškatli so bili v obloko i golobi na strehi...” nikak ne bi mogli premisliti kak zgleda ta hiža. Treba jim povedati: “Videl sem hižo koja košta sto jezer frankov.” I bodo kričali: “Kak je lepa!”

Valja istaknuti da je u kajkavski jezik, kako kažu sami prevoditelji, utkano dosta manje poznatih kajkavskih riječi (objašnjenih u fusnotama) poput: **klajbes** (olovka), **skrovnost** (tajna), **kišta** (ladica), iskat **metule** (leptire), **ružno** cigleno hižo (ružičastu), **grozo** (opasnost), **presenetil** (iznenadio), **poduhmol** (pomirisao), **birkica** (ovčica), **prela** (rupa), **drgati** (praviti buku), **klapač** (čekić), **zvedavec** (istraživač), **potulen** (snužden) itd.

I tako Kraljevič počinje povedati svoju čudnovatu galaksijsku priču. Ni on nikako nije razumio odrasle na malim planetima koje je pohodio, pa tako pilotu veli:

Poznam planetu de životari neki gospon z črlenim obrazom. Nigdar neje poduh-nol niti jenoga cvetja. Nigdar gori neje gledal na zvezde. Nikoga neje lubil. Nikaj drugoga neje delal, samo računal. I vezda je nalampal kak ti: “Ja sem ozbilni čovek! J sem ozbilni čovek.” I odebelil se je od gizdosti. Taj gosponček je vrganj, a ne čovek!

Kada čitatelj, koji nije kajkavac, pročita da se taj gosponček odebelil od gizdosti, mora se nasmijati, dok se, čitajući na standardu, možda i ne bi nasmijao na opis kako se gospodin s crvenim obrazom udebljao do nadmenosti. Doista, Malom Kraljeviču, sa zlatnom kosom i zlatnim šalom, doista pristaje kajkavština – da je opal na Međimurje, bogme bi se dobro snašelj!

Na svakom malom planetu, o kojoj Kraljevič pripovijeda, žive neki čudni odrasli (usamljeni) ljudi koje on nikako ne razumije, jer stalno nešto zbrajaju, kalkuliraju, promišljaju umjesto da žive život srcem i intuicijom, jer tako im mali planet ne bi bio malen. Mnoga poglavlja o pojedinim planetima završavaju: *Zbilam, odrasli so preveč čudni ili Odrasli so zbilam čudni, Bogme je, odrasli so jako, jako čudni.*

Na svakom planetu Kraljevič doživljava pustolovinu, prepunu upitnika, u ozračju “nebeskoga” čuđenja svakojakim ljudima, stvarima, navikama.

Na jednom planetu živi usamljeni kralj koji voli svakome zapovijedati, iako nikoga oko njega nema. No, kada nekoga susretne, zapovijedi mu ono što ovaj želi čuti.

Kraljevič se je čuđil. Planeta je premala. Nad kim je kraljeval kral?

Moj velki kral... - reče. – Oprostite, nego očem vas pitati...

-Zapovedam ti pitati – veli fletno kral.

- *Moj veliki kral... nad kim kralujete?*

- *Nad sem i sakim – odgovori kral v prevelki skromnosti.*

- *Nad sem i sakim?*

Kral je trezno pokazal na svojo planetu, na ostale planete i zvezde.

- *Nad ovimi semi? – pita Kraljevič.*

-*Je, nad ovimi semi – odovara kral.*

Jer neje bil bezgranični vladar, nego i obćeniti vladar.

-*Poslušne so vam zvezde?*

-*Je, mam so poslušne – odgovori kral. – Ne podnašam nikakve neposlušnosti.*

No, kralj je ipak mudar, jer zapovijeda po tuđim željama (opet možemo ova- ga kralja usporediti s današnjim korporativnim moćnicima koji kroje svijet po vlastitoj volji).

-*Tak. Od sakoga treba zahtevati to kaj on more činiti – reče kral. -Samo ovako bomo meli čast pred ludmi ak razumno zapovedavamo. Ak bi natiral ludstvo v morje se vrgnoti, bi to jih zdiglo proti meni. Zbog toga imam pravico na poslošnost jer so moje zapovedi razumne.*

Da je ovome svijetu takva kralja!

Na ostalim planetima Kraljevič sreće druge čudake - neobičnog pijanca, pa pohlepnika koji broji zvijezde misleći da ih je posvojio te stalno računa, upotrebljavajući samo mozak kao stroj u neprekidnim gibanju, odnosno kao perpetuum mobile (opet odlična aluzija da današnji mahnuti materijalizam)... Na jednom planetu sreće čovjeka koji stalno pali i gasi svjetlo, trčkarajući zadihano sad na jednu, sad na drugu stranu (gdje je na galaksiji dan, negdje mora biti noć) i tako održava ciklus života - sunce i tminu, cvat i uvenuće, život i smrt. On se Kraljeviču osobito sviđa, jer taj jedini misli na druge, a ne sa sebe.

No i na Zemlji se Kraljevič ne prestaje čuditi. Susreće jednoga skretničara koji stalno usmjerava iste vlakove – Kraljevič se čudi što vlakovi na Zemlji jure tamo-amo, pitajući se čemu žurba kad za bitno uvijek ima vremena. U vlakovima (koji bi mogli simbolizirati i futurističku brzinu današnjega doba) samo djeca, objašnjava mu skretničar, promatraju svijet kroz okna dok odrasli čitaju, drijemaju i tupo šute.

No, možda je najmudrije i najvažnije poglavlje u *Malom Kraljeviču* ono u kojem se on na Zemlji susreće s lisicom. Lisica moli Kraljeviča da ju pripitomi, da bi se razlikovala od svih drugih lisica i da joj ne bi bilo dosadno. Tako mudra lisica kaže:

Dugočasno mi ide življenje. Ja naganjam kokoši, ludi mene naganjo. Jednake so mi kokoši i jednak mi je saki čovek. Zato mi je malo dosadno. Ali ak me ti pripitomiš, vedrinjava bi došla v moje življenje. Poznala bi glasa tvojega koraka koji

bo drugački od seh drugih jer drugi koraki me gonijo pod zemlo. Tvoj korak bi me vun zval z lisiče prele kak mužika.

Kralevič je pripitomio lisicu, kao i svoju kiticu (ružu) na svome planetu, koju i sjećanjima zalijeva da ne uvene. Njegov prijatelj pilot na onoj je ovci u ladici morao nacrtati i brnjicu, kako ne bi pojela prijateljevu kiticu. Srcem i maštom može se nekada učiniti mnogo više negoli rukama, također bi mogla biti poenta ove duhovne avanture. U ovom remek-djelu svjetske književnosti svijet se osjeća dušom, dopunjuje se maštom, ne razlaže se razumom, jer razum „prisivaja“ i umrtvljuje stvari. Razum komplicira svijet, pohlepa hoće rukama obgrliti vidljivo i nevidljivo, a istina srca vrlo je jednostavna:

- Zbogom – reče lisica. – Gleč, moja skrovnost koja je preprosta: dobro z srcem moremo videti, a važnoga ne vidimo z očmi.

Na rastanku Kralevič i pilot gledaju zvijezde. Pilot sjetno pita kako će prepoznati planet svoga prijatelja kada ode, no Kralevič mu objašnjava da je bolje da ne zna koji je njegov planet, jer bi tako zanemario druge zvijezde – ovako, voljet će sve zvijezde svijeta, jer je svaka potencijalni dom dragoga mu Kraleviča. U svom suptilnom doživljaju svijeta Kralevič veli:

- Lepe so zvezdice jer saka ima jeno nevidljivo kitico...

Svaka zvijezda ima jednu svoju nevidljivu ružu! Mogli bismo ovu suptilnu rečenicu, jezgru duha i Exupéryeva djela, staviti u brojne kontekste, npr.: “Svaki čovjek ima svoje nevidljivo svjetlo, ili Svaki grad ima svoje nevidljive kulise, ili Svaka knjiga ima svoju sjajnu nevidljivu rečenicu“ itd. Kada bi barem današnji odrasli bili djeca!, poruka je *Maloga Kraleviča* u kojem samo naivnost dopire do srži stvari. No, u današnjem digitalnom dobu, i djeca bulje u ekrane, a ne u zvijezde. No ne pretjerujmo! Ako je bitno očima nevidljivo, onda ni dušama “ne mremo” suditi. Ova veličanstvena knjiga, posvećena iskrenoj duši i bujnoj fantaziji, zapravo pruža sliku pravoga svijeta, dok je ovaj u kojem živimo prevrnut naopačke. Kao da je Exupéry previdio stvari – što je svijet tehnološki razvijeniji, što su ljudi otupljeniji, to je *Mali princ* sve mudriji. Živimo li mi danas u stvarnom ili nestvarnom svijetu? Vrtoglavi svijet moćnika, tehnologa, reklama jest izmišljotina, proračun koji će “preteći” neki drugi proračun, dok je duhovni svijet jedini stvaran i trajan, jer ne ovisi o kazaljka, o vremenu, čak ni o prostoru. U ovom našem nametnutom svijetu vlakovi, iliti životi, prebrzo voze, kako zapaža i Kralevič, poravnavajući čak i pjesaž u jednoj ravnoj crti.

Stanimo malo! Uzmimo ponovno u ruke *Malog princa* iliti *Malog Kraleviča*, djelo koje ćemo mi odrasli razumjeti bolje nego “u ona vremena” kad smo bili djeca. Jer ovo remek-djelo, koje na malo stranica i s malo ilustracija isijava (možemo slobodno reći) svu mudrost svijeta, zapravo i jest knjiga za odrasle. Knjiga će nas podsjetiti kako smo nekada bili djeca, pametnija i znatizeljnija bića

no što smo danas. I potaknut će svako odraslo biće da ponovno u duši probudi dijete koje je zaspalo od njegove rutinske i dosadne svakodnevice, a osobito od glupih sapunjara na TV-u. Dijete u dušama odraslih zazijevalo je, nema što reći na njihove bedastoće. Uvijek jedno te isto, pa opet isto te jedno. A ništa zanimljivo, posebno, osobno, zbog čega bi dijete iznutra otvorilo oči i načulilo uši.

Filozofijski kazano, subjektivni doživljaj u *Malom Kraljeviču* važniji je od objektivne spoznaje – ova druga razlaže i slaže predmete u konstrukt, dok subjektivni doživljaj razbija konstrukciju i sve granice svijeta te tako prodire u cjelokupnost svega. Opet nas to asocira na današnje vrijeme kojekakvih znakova i kodova, na dostupnost svega i svačega, u svakom trenutku, što dokida vrijeme kao temeljnu kategoriju (iliti kisik) života i svijeta... Sve teče, rekao je još Heraklit, sve je u stalnoj mijeni! I Kraljevič opisuje sve mijene u svojoj galaksijskoj pustolovini koja se proteže kroz vrijeme, jer samo se kroz vrijeme može upoznavati i spoznavati. A duša je bezvremena, no opet treba proteći vrijeme da čovjek shvati i njezinu bezvremenost. Bitno je očima nevidljivo! Ovu jedinu istinsku “formulu” života valja tutnuti u ruke svim vladarima i bogatašima ovoga svijeta. Bi li svijet postao bolji? Hmm... možda... zapravo ne... ustvari, bi... da, postao bi bolji! Pa bi se barem dijelom ostvarila pravica o kojoj se na veke povedalo!